



**A**zərbaycan ədəbiyyatı tarixinə Almas İldırım kimi daxil olmuş şairin ösil adı Əbdülhəsəndir. Lakin uşaqlıqdan onu babasının adı ilə Almas çağırarmışlar. Şeirilərini Almas İldırım imzasıyla dərc etdiriyindən bu adda da tanınmış və məşurlaşmışdır.

Almas İldırım 1907-ci il mart ayının 24-də Bakı yaxınlığındakı Qala kəndində anadən doğulmuşdur. Əkinçi olan atası Hacı Əbdülməhəmməd kişinin Qala kəndində kiçik torpaq sahəsi, ləpəddəyində isə bir-iki balıqçı qayığı vardı ki, bunlardan əldə etdiyi qazancla ailəsinin dolanacağını, çətinliklə də olsa, təmin edə bilirdi. Anası Nisə xanım evdarlıqla məşğul olmuş, uşaqlarını həmin qazancla böyütdürdü. 1913-cü ildə Almas altı yaşında ikən ailələri Şüvəlanə, 1920-ci ildə isə Çəmbərəkəndə köçür. Kiçik Almas 1914-1915-ci tədris ilindən başlayaraq, Cənubi Azərbaycandan Bakı Neft mədənlərində işləməyə gəlmiş fəhlələrin uşaqları üçün İran hökuməti tərəfindən açılmış "İttihad" məktəbində təhsil almağa başlayır. Bu məktəbdə dərslər Azərbaycan dilində tədris edilirdi, eyni zamanda fars dili fənninə də geniş yer verilirdi. Odur ki, A.İldırım "İttihad" məktəbini bitirərkən fars dilində mükəmməl yazı və danışığı təcrübəsi qazanmışdı.

1925-ci ildə "İttihad" məktəbini bitirən on səkkiz yaşlı Almas təhsilini Abdulla Şaiqin nümunə məktəbində davam etdirməyə başlayır. Bu məktəbdə dərs deyən A.Şaiq, S.Hüseyn, Q.Əfəndiyev (Qantəmər) kimi görkəmli ziyalılarla ünsiyyət, gənc Almasın intellektual inkişafında, bədii yaradıcılıq istedadının parlamasında önəmli rol oynayırdı. A.Şaiqin nümunə məktəbində Almas İldırımınla birgə oxunmuş və dostluq etmiş Buzovnalı Abbasqulu Əlihüseyn oğlu Abdullayev (Nafi) (1905-1993) xatirələrində göstərir ki, tələbələrimiz arasındakı dostluq, səmimiyyət və məhrəbanlıqdan bəhs etmək lazım gəlsə, Almas İldırımın adı xüsusi qeyd olunmalıdır. O, ağır təbiətli, təvazökar bir şəxsiyyət idi. Müəllimlərdən S.Hüseyn və A.Şaiqlə daha çox ünsiyyətdə olardı.

Təbii ki, A.İldırımın məktəb müəllimlərindən bu iki tanınmış yazıçı ilə daha çox ünsiyyətə olması özünün də ədəbi fəaliyyətə başlaması ilə əlaqədər idi. Gənc A.İldırım "İttihad" məktəbinin son siniflərində artıq şeir yazır və hələ o zaman ciddi mövzular seçə bilir və bu mövzuların bədii ifadəsində şeirin texnikasına yaxşı bələd olduğunu nümayiş etdirirdi.

A.Şaiqin nümunə məktəbində oxuduğu illərdə A.İldırım H.Cavid, Ə.Cavad, C.Cabbarlı kimi görkəmli adiblərlə də tanış olur, onların əsərlərini mütaləyə edir. Bu sənətkarlar içərisində gənc Almasın ruhunu ən çox oxşayan və ona yaxın olanı Əhməd Cavad idi. Ə.Cavadın incə ruhu, həssas qolbu, alicənab davranışı gənc şairin diqqətini daha çox cəlb edirdi. Elə buna görə də özündə şairlik yanğısı hiss etdiyi gündən Ə.Cavadı özünə ustad bildirdi. Əslində o illərdə təkcə A.İldırım deyil, bütün milliyətçi Azərbaycan gəncliyi "Göy göl" müəllifinə heyran idi.

Ə.Cavad o zaman yenəcə təşkil olunmuş "Ədəbiyyat cəmiyyəti"-nin məsul katibi idi. Azərbaycan ədəbiyyatının yeni quruluşun tələblərinə uyğun inkişafını təmin etməyi qarşısına başlıca məqsəd qoyan bu cəmiyyətin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri də gənc ədəbi qüvvələrə kömək etmək idi. Cəmiyyətin fəaliyyətində tanınmış sənətkarlarla yanaşı, gənc şair və yazıçılar da yaxından iştirak edir, yeni əsərlərini oxuyur, müzakirələrdə çıxış edirdilər. Gənc A.İldırım Ə.Cavad sənətinə və şəxsiyyətinə böyük rəğbət və məhəbbəti onu bu cəmiyyətin sıralarına gətirir.

1926-cı ildə "Ədəbiyyat cəmiyyəti" fəaliyyətini dayandırır. Buna səbəb, cəmiyyətdə yeni quruluşla ayaqlaşma bilməyən (əslində bunu heç arzulamayan) C.Məmmədquluzadə, Ə.Haqverdiyev, S.S.Axundov və s. "qocaman" yazıçıların nüfuzunun artması idi. "Ədəbiyyat cəmiyyəti" öz işini "Qızıl qələmlər ittifaqı"na təhvil verir. "Ədəbiyyat cəmiyyəti"ndə açıq-saçıq milli fikirlər gənc şair A.İldırım yeni quruluşun (sovet quruluşunun) "Ayıq-sayıq" keşikçilərini dərhal duyur salır. Az sonra Azərbaycan Yazıçılar Cəmiyyətinin sədri Mustafa Quliyev yazırdı: "Yazıçılar arasında müsavətlərə aşıq və Türkiyə çavuşlarının həqiqi şaqirdi bulunan Almas İldırım yer almış olduğu meydana çıxmaqdadır. Bunlar Əhməd Cavad və Hüseyn Cavidlərin yolçusudurlar. Milli ədəbiyyat yaratmaq məqsədilə qəmlil məhsulərlər yazan bu kimi gənc şairlərdən ədəbiyyatımızı təmizləməliyik".

Bu "təmizlik", yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, məhz 1926-cı ildə fəaliyyətə başlayan "Qızıl qələmlər ittifaqı"nın bünövrəsi qoyulur. A.İldırım ədəbi fəaliyyətini bu ittifaqın üzvü kimi də davam etdirməyə başlayır. 1926-cı ildə həmin

ittifaqın nəşr etdirdiyi "Gənc qızıl qələmlər" məcmuəsində onun altı şeiri ("Hindli qız", "Şerqə", "Yarı", "Ey Hindistan", "Nəriman", "Qarbə") dərc edilir.

1927-ci ildə indiki Bakı Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsinə daxil olan A.İldırım az sonra bu təhsil ocağından xaric olunur. Səbəb kimi guya onun tacir ailəsinin övladı olması göstərilir. Əslində isə, Almasın atası Əbdülməhəmməd kişi Çəmbərəkənddə xırd alyş-verişlə məşğul olurdu ki, bundan da əlavə olunan qazanc onun ailəsinin ən zəruri ehtiyaclarını zorla ödəyirdi.

A.İldırım universitetdən xaric olunduğu dövr artıq milli düşüncəli ziyalılardan təqiblərinin gücləndiyi, milli mənlilik süürünün izləndiyi illər idi. Bolşevik rejiminin özünə düşmən saydığı sosial zümrələri-tacirləri, sonayecilləri, keçmiş dövlət memurlarını, milli ordu zabitlərini, kənd mülkədarlarını, habelə onların ailə üzvlərini izləməyə, birinci məqamda cəza verməyə başlamışdı.

Yenəcə müstəqil həyata qədəm qoyan, elm, təhsil təşəbbüsü A.İldırım, universitetdən xaric edildikdən haddən ziyadə mütəəssir olur, bir müddət güclü ruh düşkünlüyü vəziyyətində yaşayır. Bir qədər qəddini düzəlttikdən sonra ədəbi istedadını, bilik və bacarığını gerçəkləşdirmək üçün münasib mühit axtarmağa başlayır. Adını "Ehtibarız adamlar" siyahısından silməmək üçün, könülsüz də olsa yeni həyat tərzinə edən şeirlər yazmağa başlayır. Yenə də daxili yanğısını bürzə vermədən şeirə hasr olunmuş yığıncaqlarda, müzakirələrdə çıxış edirdi.

Bu vaxt A.İldırımın 1928-ci ildə yeni təsis olunmuş Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinə gətirib çıxarırdı. Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatşünaslığının görkəmli nümayəndəsi Əbdülvahab Yurdsevər (1898-1976) Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin mahiyyətini belə açıqlayırdı: "Kommunist Partiyası tərəfindən qurulan bu cəmiyyətin qayəsi-sovet rejiminə kor-korana xidmət edəcək, sözdə "adiblər" yetişdirməkdir. Kommunist sıralarında qüvvətli və istedadlı sənət orbanı pək bulunmadığı üçün bu kimilər əksərən partiyaşünas arasında aranmaqdadır. Bu məqsədlə, əsil kommunist adiblərin yanı-başında bir də "ciğirdaş" yazarlar zümrəsi ihdas edilmişdir. Ciğirdaş yazar, kommunist görüşünə görə, sovet rejiminin prinsip etibarilə müxalif olmayan qələm sahibi deməkdir.

Böylə bir partiyaşünas ədəbi zümrənin ihdası həm kommunistlərin, həm də milliyətçilərin işinə gəlirdi. Kommunistlər bu sürətə qurulan müstəqil işinə mühtəmində bəzi istedadlı gənclərin partiya ləhinə qazana biləcəklərinə ümid edirdilər. Milliyətçi şairlər isə başqa heç bir

Didəngin salınması  
ŞAİR

# ALMAS

# İLDİRİM

Ələmi çalışma sahəsi bələmaddıqları üçün bu cəmiyyətə girmək sürətilə fikirlərini bir parça yitirmək və seçirlərini xalqa duyurmaq fürsətini əldə edə biləcəklərini uluyarlardı. Bəylə, cəmiyyət içində iki müxtəlif və hətta bir-birinə düşmən zümrə qarşı-qarşıya gəlmiş olurdu".

Almas İldırım da məhz "çığırdaş" yazılarında sayılırdı. Akademik Bəkir Nəbiyevin belə bir mülahizəsi ilə biz də tamamilə razıyıq ki, "20 yaşa təxmin olunan bir gənc istedadın C.Məmmədquluzadə, H.Cavid, A.Şaiq kimi "qəocaman", "köhnə" sənətkarlarla birlikdə "çığırdaş" kateqoriyasına salınması bir tərəfdən onun ictimai mənşəyi ilə ("taicir oğlu") əlaqədar idisə, o biri tərəfdən A.İldırımın İstanbulda çap olunmuş şeirlərini hələ də unudulmaması ilə bağlı idi". Burada izahat üçün qeyd edək ki, 1926-cı ildə İstanbulda çıxan "Həyat" dərgisində A.İldırımın "A dağlar", "Sevdiyim" və s. şeirləri çap olunmuşdu.

Gənc şairin "çığırdaş"lar siyahısına salınmasının digər bir səbəbi isə müxtəlif ədəbi-mədəni tədbirlərdə, yığıncaqlarda dövrün, cəmiyyətdəki hakim ideologiyanın tələblərinə uyğun gəlməyən çıxışlar etməsi idi.

Almas İldırımın Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinə iki fəaliyyəti barədə o zamanın dövrü mətbuatında məlumat çox azdır. Artıq şəxsiyyət kimi kəskin, milli və dünyəvi mövzularla yazan A.İldırım açıqcasına təqib edilir, düşüncələrini zorla "sovet ideologiyası" baxımından günahlandırılırdı. Həm də A.İldırım gənc, yeniyetmə olsa da, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranışını duymuş və onun süqutunun acısını ömrü boyu unutmamışdı.

S.Mümtaz adına Azərbaycan Respublikası Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində mühafizə olunan sənəd və materiallarda da A.İldırımın həmin cəmiyyətdəki fəaliyyətinə dair əhəmiyyətli mənbələrə rast gəlmədik. Yalnız 1980-ci illərin sonu, 1990-cı illərin əvvəllərində respublika mətbuatında dərc olunmuş bəzi yazılarda 1920-1930-cu illərin ədəbi-mədəni mühiti, həmçinin Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinəki ab-havanın haqqı mənzərəsini canlandırmaq yönəldilmiş çəhdirlərin şahidi olurdu. Bu baxımdan vaxtilə həmin cəmiyyətin rəhbərlərindən olmuş (məsul katib) xalq şairi Suleyman Rüstəmin "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 22 yanvar 1988-ci il tarixli sayında "Zamanın əsas meyanı" sərlövhəsi altında dərc olunmuş xatirə - müsahibəsində verilmiş fikirlər maraqlıdır. S.Rüstəm bu müsahibəsində Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin bir çox gənc üzvlərini əhval-nühiyyəsi haqqında məlumat verməklə yanaşı, dostu A.İldırımın da bu cəmiyyətdəki mövqeyindən söhbət açır: "Biz, Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin gənc üzvləri istəyirdi ki, hamı bizim kimi yazsın, bizim kimi düşünsün, inqilab təlimi qavrasın... Biz yaşlı nəsil o zaman gənc sənətkarların yaradıcılığını bozmaq üçün qiymətləndirmirdik. Zaman qarışıq idi. Bəziləri gizli fəaliyyət göstərən Müsavat Partiyasının təsiri altına düşdü. Bəziləri isə haqsız tənqidlərə davam etdirmədi. Bunun nəticəsində bir neçə şair ölümünə tərk etdi. Onların heç biri, o dövrün təbii ili desək, nə burjuva yazıçısı idi, nə də boy-xan ovladları. Aralarında A.İldırım kimi çox güclü və istedadlı şairlər də vardı...".

Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi vəzifə ilə Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin üzvlüyü olmuş Humay Həsənzadənin (qeyd edək ki, Humay xanım həmin cəmiyyətə qəbul edilən ilk şairə qız idi - M.T.) başzadə S.Mümtaz adına Azərbaycan Respublikası Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində qorunan xatirələrində A.İldırım şəxsiyyəti, xarakteri haqqında mövcud təsvirlərini müxtəlif birləşdirən və dolğunlaşdırır. Humay xanımın şəhadətinə görə, A.İldırım orta boylu, sadə və səlhiqli gəncin, asta yerləşli bir gənc imiş. Bakıda o zamanlar çox populyar olan M.Ə.Sabir adına kitabxanada "Kitab dostları" cəmiyyətinin təşkil etdiyi yığıncaqlarda iştirak edər, şeirlərini oxuyardı. Rəsmi ideologiya ilə üst-üstə düşməyən bir sıra çıxışlarına görə, A.İldırım "xırda burjuva yazıçısı" kimi, heç də keyirli aqibət vəd etməyən bir damğa da qazanmış imiş.

Təbii ki, belə bir damğa sahib olan gənc şairin təqiblərə məruz qalması ləbib idi. Hətta yeni ictimai-siyasi münasibətlər törənməmişdən "Hindli qız", "Şərəfə", "Yarın", "Qərbe", "Kırmızı axşamlar" kimi şeirlər yazıb çap etdirməsi də onu bu təqiblərə qoruyub bilmiş. Baş Siyasi İdarə (QPU) şairi nəzarətə götürür və hər addımını izləməyə başlayır. İstanbulda "Həyat" dərgisində çap olunmuş "A dağlar" şairi Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinə, daha sonra isə "Gənc qızıl qələmlər ittifaqı"nda müzakirə edilir. Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin sədri, o dövrün nüfuzlu tənqidçilərindən sayılan Əkbər Rühli, Mustafa Quliyev A.İldırımın "milli ədəbiyyat pərdəsi" altında mərsiyələr, sevgi qəzəlləri yazmaqda itihah edir, onu "müsavətlərin əşiqi", "Türkiyə qovuşlarının həqiqi şagirdi" adlandırır, "artıq buna meydan verməyəçəkli" kimi hədəflərlə şairi addım-addım izləyirdilər. Qəlbli, üreyi Vətən eşqi ilə döyünən A.İldırımın "əgər keçmişdən vəz keçərsə, sadəcə sözdə deyil, işdə də bizimlə olarsa, başqa məsələ, yoxsa bizim hücumlarımızla sənə gərməlidir" kimi fikirlərlə bölshevik mətbuatında çıxış edirdi. Hətta 1930-cu illərin əvvəllərindən, Aşqabadda çıxan "Zəhmət" qəzetində (1932-ci il, 10 avqust) oxuyuruq: Almas İldırımın ideologijimiz (sovet ideologiyası - M.T.) üçün zərərləri bir insandır. Bizə inanmaq şərtlə aramızda qalmağ dileyində isə, bu arzusunun mətbuat vasitəsi ilə bildirməlidir". Onu Əhməd Cavad və Hüseyn Cavid kimi şairlərin yolunu davam etdirməkdə günahlandırır, bu kimi yazılardan proletar ədəbiyyatını təmizləmək lüzumunu kəskin şəkildə qeyd edirdilər. Vulfur sosioloji tənqidin nümayəndələrindən olan Əsəd Vəyublu isə bütün əxlaqi normaları unudaraq yazırdı ki, "Almas kamilərin başları sovet çəkici ilə əzilməlidir".

Beləliklə, "həyat meydanına partlayışlı günlərdə atılan və sovet istilasından qaçaraq", A.İldırım bir şəxsiyyət kimi Vətənə bağlılıq hissini şəxsiyyəti ilə birləşdirir. Amansız təqiblərə məruz qalan şair Azərbaycan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin xaric olur və Dağıstana sürgün edilir. A.İldırımın Dağıstana keçən iki illik sürgün həyatı burada ədəbi mühitin qaynar dövrünə təsadüf edir. Şair bir tərəfdən pedaqoji fəaliyyət göstərir, eyni zamanda "Dağıstan fığərəsi" qəzetində yeni şeirlərini dərc etdirir. Bu

şəhər Dağıstana yaşayan azərbaycanlılar, ləzgilər, çeçenlər və başqa xalqların nümayəndələri içərisində geniş yayılır, sevilir-sevilir oxunur.

Sürgün dövründə A.İldırım həmçinin Dağıstan Proletar Yazıçıları Cəmiyyətinin təşkilatlanmasında, bu cəmiyyətin Dərbənd ödəyinin yaradılmasında yaxından iştirak edir, müzakirələrdə fəallıq göstərir, yeni şeirlərini oxuyur. Az bir zamanda gənc şair Dağıstan ziyalları, tələbə, gənclər və zəhmətkeş xalq içərisində böyük nüfuz qazanır. Təbii ki, bu hal Dağıstana sürgün həyatı yaşayan A.İldırımın hər bir addımını izləyən siyasi idarə əməkdaşlarını narahat etməyə bilmişdi. Onlar A.İldırımın bundan sonra da Dağıstana qalmasını milliyətçilik, istiqlal ideyalarını daha da qüvvələndirməsinin təkanverici amili kimi qiymətləndirir və bu mövdu siyasi rejim üçün böyük təhlükə sayırdılar. Şairin Dağıstandakı ədəbi, pedaqoji, ictimai fəaliyyətinin milliyətçi, istiqlalçı fikirlərini geniş vüsəti Baş Siyasi İdarəni şairə qarşı yeni qəddir tədbirlər görməyə sövq edir. Onun 1930-cu ildə Bakıda Azəməş tərəfindən çap edilmiş "Dağlar səslənir" kitabı sosializmin quruluşunu, fəhlə-kəndli hökuməti əleyhinə təbliğat məqsədi güdən ziyanlı ədəbiyyat kimi qısa bir zamanda məqazalardan, kitabxanalardan yığılırdı. 1930-cu ilin əvvəllərində isə A.İldırım Dağıstandan Türkmənistan sürgün edilir.

Dağıstanda başladığı pedaqoji fəaliyyətini şair Türkmənistan da davam etdirir. Aşqabadda İrandan və Qafqazdan köçürülmüş türk ailələrinin uşaqları üçün təşkil edilmiş məktəbdə dərs deyir. Eyni zamanda Türkmən ədibləri, aqimləri, ziyalları ilə sıx əlaqələr qurur. Yerli qəzetlərlə, Aşqabad radiosu ilə sıx əməkdaşlıq edir, qardaş türkmən xalqının həyatı ilə yaxından tanış olur və əlbəttə ki, şair yaradıcılığını davam etdirir. O, burada jurnalistik fəaliyyəti ilə intensiv məşğul olur, "Zəhmət" qəzetində keyli şair və məqalələri dərc edilir.

1932-ci ilin əvvəlində şair Şamaxıdan ailəsi ilə birgə Türkmənistan sürgün edilmiş, əslən Azərbaycanlı cənubundan - Təbrizdən olan Zivər adlı bir qızla ailə həyatı qurur. Bu izdivacdan dünyaya gələn ilk oğluna şair Azər adını verir. Elə burada yeniyetmə, sürgün həyatı yaşayan, millilik ruhu ilə yəqinləşmiş şair Almas İldırımın iki övladına "Azər" adı verilməsi M.Ə.Rəsulzadənin "Əsrimizim Səyavuş" adlı əsərindəki aşağıdakı fikir bir daha yada salır: "O, pəri kimi bir oğul doğdu ki, çöhrəsi Azər heykəlinə bənzəyirdi". Buradan, bu ad qoyandan aydın olur ki, Almas İldırım bir şəxsiyyət kimi dövrünün acısını, şairinin dadmış, özündən əvvəlki sənətkarların əsərlərini darından mütaliə etmiş, "bu qoca və sort dünyanın adətı bələdir ki, gah insan yəhərin belində, gah da yəhəri insanın belində gəzdirir" kəlamı ilə bəzişməli olmuşdur. Lakin tale Türkmənistan da A.İldırımın üzünə gülmür. Onu burada da rahat buraxmırlar.

Şair daim təqib olunur, izlənilir və onun tutduğu millilik yolundan sapdımadağı çəhirlər. "Zəhmət" qəzetinin 27 aprel 1932-ci il tarixli sayında dərc olunmuş "Öz haqqında" adlı məqaləsində məlumat olur ki, vətəninə də şairin əleyhinə kompamiyə davam etdirilir, ona müxtəlif damğalar

verurdular. Hətta şairin sürgündəki fəaliyyətinə nəzarət etmək üçün, Azərbaycan SSR Baş Siyasi İdarəsi xüsusi nümayəndəsi Aşqabada cəzə edir. "Bu agent öz bədxal vəfəsinə iki istiqamətdə yerinə yetirirdi: bir tərəfdən şairin hər bir addımını izləyərək öz idarəsi üçün donos hazırlayırdı, digər tərəfdən isə türkmənlər və respublikadakı azərbaycanlılar arasında onu gözənd salmaq üçün məqalələr yazıb nəşr edirdi". A.İldırım ya bölshevik rejiminin təklifi ilə qəbul edib, həmin ideologiyaya bəhsinə keçməli, ya da milli ədalətə sadıq qalaraq istiqlal mücadifəsini davam etdirməli idi.

Heysiyyətinə şərəf və layəqətini hər şeydən üstün tutan şair, təbii ki, ikinci yolu - mücadilə yolunu intixab edir. Artıq Türkmənistanda qalmaq özü və ailəsi üçün təhlükəli olduğundan mühacir həyatına, yeni xaricə getmək yolunu seçir. 1933-cü ilin iyununda həyat yoldaşı Zivər xanımı və üç aylıq körpə oğlu Azəri də götürüb, xalvəti olaraq İrana doğru istiqamət alan qaçaqmalçı dəvə karvanına qatılır. Uzun yol qat edərkən, qaçaqmalçılardan ayrılıb dağ tapalar, ayaqları dağ və tikanlardan yaralı, özləri ac və susuz, üzülmüş halda İran sərhədinə yaxınlaşırlar. Sərhəd məntəzəsində Almas İldırımın dərhal həbs edilir, 24 saat soyuq su da saxlayırlar. İran sərhəddə şair bölshevik agent zənn edərək, ona 25 gün müxtəlif işgəncələr verir, sinəsinə qəddir soyuq suyun içərisində sual-cavab tuturlar. Bütün bu işgəncələr A.İldırımın səhətinə mənfi təsir göstərir və o, böyrək xəstəliyini tutulur. Nəhayət, Təhran rəsmilərinin göstərişi ilə şair azad edilib, ailəsi ilə birlikdə Məşhədə göndərilir. Beləliklə, Almas İldırımın həyatının və ədəbi fəaliyyətinin mühacirət dövrü başlanır. Qeyd edək ki, mühacir şairimizin yaradıcılığında ideoloji-siyasi rüha, kulturoloji, tarixi məzmun qovuşduğundan, onun şəxsiyyətinin öyrənilməsi təbii metodundan irəli gəlir. Bu da heç də mühacir ədəbiyyatı yaradan şəxsiyyətin siyasətə tabe edilməsinə "məni" deyil, milli ideologiya (Azərbaycan istiqlal, azadlıq və müstəqilliyi) uğrunda döyüşən yaradıcı şəxsiyyətinin müəyyənləşdirən amildir. Məhz bu amilə xidmət edən şairin ruhunu oxşamayan İran həyatını Məşhədə, Təhranda və Təbrizdə yoxsul keçirən görürük. Çəhdli bu iztirablı şeirlərinin birində belə ifadə edir:

*Həsət qəlb doğma yurdun nəzli, müşfiq qucağına,  
Gözəl yaşlı, boyun bükük vətənsizmi öləcəyəm?  
Göz dikərək yad əllərin şafa vərmez ocağına,  
Böylə qərib bir parçacığı, kafənsizmi öləcəyəm?*

Şair parçasından görüldüyü kimi şair İrandan, Cənubi Azərbaycanda belə özünü yad və kimsəsiz hiss edir, qəfəsədəki qus kimi çırpınır. Nəhayət, İrandan da tərək etmək qərarına gəlir. Buna səbəb isə, qəddarlıq və amansızlıq ilə Sovet İttifaqındakı bölshevik rejiminin heç nə ilə fərqlənməyən, İran şahlıq rejimi idi. A.İldırım o zaman türk dünyasının yeganə müstəqil və demokratik ölkəsi olan Türkiyə Cümhuriyyətinə pənah aparır.

1933-ildə Türkiyəyə gedən A.İldırım, bu ölkənin sınısında özünə ikinci vətən tapır. Dini, dini, kulturu bir qardaş-bacılara qovuşur. Şairin vətən həsrətilə təşəbbüsə olan qəlbli, az da olsa, rahatlıq tapır. Burada mənzil və işlə təminat olunur, ailəsinin güzəranı müəyyən qədər yaxşılaşır. Eyni za-



manda yorulmadan bədii yaradıcılıqla məşğul olur, şeirlər yazır. Türkiyədə yaşadığı təqribən 17 illik mühacirlik həyatı dövründə A.İldırımın "Çinaraltı", "Göyboru", "Boz qurd", "Orkun", "Özlüyüş", "Kommunizmlə mücadilə" kimi türkçülük fikrini yayan məcmuələrdə, Van və Malatya əyalətlərində, həmçinin Berlində nəşr olunan "Qurtuluş" mühacirət dərjəsində şeirləri yayımlanır. Azərbaycanın müstəqillik ideyası həsrətlə birləşərək, Almas İldırımın lirik şeirlərində qovuşur və onun şəxsiyyətinin tam açılması aydınlaşır. Milliyyətçiliyin həzm olunması ilə bağlı lirik fikirlər, A.İldırımı daha çox maraqlandırır və vətəni Azərbaycanın, SSRİ-dəki halı onu incidir. Mahiyyət etibarilə şair şəxsiyyəti, Vətən həsrəti ilə tam çılgışır. 1936-cı ildə bütün bu fikirlər seirə çevrilərək, İstanbulda "Boğulmayan bir səs" adı ilə işıq üzünə görünür. Bu kitabdakı şeirlərlə şair mühacirlik həyatının ilk illərində qarşılaşdığı vəziyyətlərdən birini onda görür ki, Azərbaycan barədə Türkiyə ictimaiyyətinə yaradılmış yanlış təəssüratı dağıtsın, özündə isə gerçəkliyi əks etdirən obyektiv rəy formalaşdırsın...

1936-cı ildə A.İldırımın əkiz oğlanları dünyaya gəlir. Şair oğlanlarından birinə Eldəniz, digərinə Yurdavər adı qoyur. Akademik Bəkir Nəbiyevin qeyd etdiyi kimi, "ata öz övladlarına verdiyi bu nadir adlarla onlara özünün ən böyük tapşırığını təmin etmək istəmişdi: yəni onlar, övladları mütləq yurda, Vətənə varmalı, eldə, obada gözməlidirlər! Təəssüf ki, şairin bir çox arzuları kimi, bu arzusu da ürəyində qalır. Əkizlər ağır xəstələnir və bir gündə doğulduqları kimi, bir gündə də dünyalarını dəyişirlər. Bu faciədən dərin sarsıntı keçirən A.İldırım çəkdiyi iztirabları "Bir gündə ölən əkizlər" şeirində belə ifadə edir:

*Mən deyirdim ki, bir gün varib ana yurduna,  
Öpərsiniz anamın tox basan məzarını...  
Özlədiyim o gündə mən ölmüş olsam, bəlo  
Siz mənsiz gözərsiniz, Bakının Xəzərini...  
Lənət olsun mənə yar olmayan bu fəlayə,  
Düşmənlə kösüldü məndə yaşayan hər diləyə.*

1934-1935-ci illərdə A.İldırım pedaqoji fəaliyyətini mühacirətdə də davam etdirir. Bir müddət Polu ilçosinin

Qarağa bucağı ibtidai məktəblərində müəllimlik etmiş, 1936-cı ildən ömrünün sonuna qədər Şorqi Anadoluğun müxtəlif əyalət şəhərlərində kargüzar, katib işləmişdir. O, 1936-cı ildə Elazığ İnsan məmurluğunda, 1937-1939-cu illərdə Kobin və Polu təhqiqat katibliklərində, 1939-1951-ci illərdə isə Qarabəgan, Ağın, Xankəndi, Balı boy və Muşan bucaq bələdiyyələrində, 1951-ci il iyul ayından dekabr ayınadək Tungağının İrəsi Bucaq bələdiyyəsində çalışmışdır. Ölmündən bir ay əvvəl, 1951-ci ilin dekabrında isə şair Malatyanın Qala qəsəbə bələdiyyəsində işə keçirilmişdi. Elə bu vəziyyətdə işlədiyi zaman, 1952-ci il yanvarın 14-də, bazar ertəsi günü mühacir şair gözlərini ədəbi olaraq yummuşdur. Bu barədə Türkiyədə çap edilən bir neçə qəzetdə o cümlələrlə "Azərbaycan" dərjəsində bir səhifə məlumat verilmişdir.

A.İldırımın həyatı əziyyət və məşəqqətli olmuş, buna baxmayaraq, onun doğma Azərbaycana məhəbbəti sönməmiş və o, ana Vətəninin istiqbalına, müstəqilliyinə dərin bir ümid bəstəmişdir. Bu fikirləri o, özünün müəllimləri

C.Cabbarlı, H.Cavid, Ə.Cavad kimi şəxsiyyətlərin yaradıcılığında da axtarmışdır. Əslində simvolizmə müraciət etdikdə də A.İldırım yaradıcılığının və şəxsiyyətinin mahiyyəti tam açıdır. Mosolun, dağlara müraciəti, Amudarya ilə söhbəti, Xəzərin sinovlu olan Gölcüklə dordlaşmasında rus-sovet senzurasından yaxasını qurtarmaq yox, onların məkrliyi, milli məntik haqqında düşüncələrin başlarına açdıqları fəlakəti təsvir edir. Qafqaz dağlarına müraciəti bu fikrimizi tam aydınlaşdırır. Bütün bu fikirlərlə rus istilasını, tarixin dərin qatlarından analogiya tapmaqla simvollaşdıran şair Azərbaycanın yaralarına sanki məlhəm axtarır. Şair bu məlhəmi şeirlərində tapır və Vətənin müstəqil, azad, hürri yaşamasına bütün varlığı ilə inanır:

*Sən aldırma içmədən yarılayam, yaralı,  
Burax keçsin gənc ömrüm fırtınalı, bəralı.  
Mən bilirəm, sonunda çıxmam üzün qaralı,  
Yurdumun gənclərinə ümidim, inanım var.*

Maarif TEYMUROV